

FUTBOL HAKEMLİĞİ İLE İLGİLİ MAKALELER ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ*

Ferhat GÜNDOĞDU^{1**}
Serbest Araştırmacı, ANKARA

Öz: Global bir spor dalı olarak futbola olan ilgi her geçen yıl artmaktadır. Bu ilgiden en çok etkilenen paydaşlardan biri de sahadaki hakemlerdir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye adresli araştırmacılar tarafından futbol hakemliği ile ilgili yayınlanan makalelerin değerlendirmesini yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda 1995-2020 yılları arasında yayınlanmış makaleler incelenmiştir. ULAKBİM ve Google Scholar veri tabanları üzerinde tarama yapılarak futbol hakemliği ile ilgili makaleler seçilmiştir. Tarama sonucunda ulaşılan 92 makale; konularına, yıllarına, yazarlarına, araştırma yöntemlerine ve desenlerine, veri toplama araçlarına, örneklemelerine ve veri analiz yöntemlerine göre sınıflandırılarak incelenmiştir. İçerik analizi ile elde edilen ve kategorilere ayrılan veriler nicel betimleyici analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; en fazla “karar verme” (%14) konusunun seçildiği, futbol hakemliği çalışmalarına 2016 yılından (%12) sonra artan düzeyde ilgi gösterildiği, makalelerde en çok nicel araştırma yönteminin (%89) ve veri toplama aracı olarak en çok anket ve ölçeğin (%67) kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Futbol hakemliği, makale, içerik analizi

A CONTENT ANALYSIS ON ARTICLES RELATED TO FOOTBALL REFEREEING

Abstract: Interest in football as a global sport is increasing year by year. One of the stakeholders most affected by this interest is the referee on the field. The aim of this study is to evaluate the articles published by researchers in Turkey on football refereeing. For this purpose, articles published between 1995 and 2020 were examined. Articles on football refereeing were selected by scanning the ULAKBİM and Google Scholar databases. 92 articles obtained as a result of the scan were classified and evaluated according to their topics, years of publication, authors, research methods and designs, data collection tools, samples and data analysis methods. The data obtained by content analysis and divided into categories were analyzed using quantitative descriptive analysis methods such as frequency and percentage. According to the results of the analysis, it was determined that the most selected topic was "decision making" (14%), there is an increasing interest in football refereeing studies after 2016 (12%), quantitative research method (89%) was the most used method in the articles and the most used data collection tools were surveys and scales (67%).

Key Words: Football, football refereeing, review

* Bu çalışma 07-09 Kasım 2020 tarihleri arasında online olarak düzenlenen 18. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Global bir spor dalı olarak futbola olan ilgi her geçen yıl artmaktadır. Artan ilgi ile beraber futbol pazarının ekonomik anlamdaki getirisi de büyümektedir. Bununla birlikte, başlangıçta bir tören, kutlama, fiziksel aktivite, eğlence gibi görülen futbol günümüzde dünya çapında bir iş kolu haline gelmiştir (Hamil ve Chadwil, 2010, s. 3). Sadece Avrupa liglerinde dahi pazar geliri 28,9 milyar Euro ile 2018/19 sezonunda bir önceki sezona göre %2'lik bir büyüme göstermiştir (Deloitte, 2020). 2008-2009 sezonunda bu pazarın 13,6 milyon Euro olduğu

düşünüldüğünde futbolun önemli bir endüstri kolu haline dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Futbol oyunundaki önemli aktörlerinden biri olan hakem en yalın haliyle, insanların oyun oynamalarına yardımcı olan görevli olarak bilinir. Başka bir bakış açısıyla hakem her seferinde adil ve doğru karara ulaşmak için, birbirinden farklı durumların her birinde, yerine göre diplomatik bir davranış, resmi bir otorite, yetişkin davranışı ve çözüm üretebilme kapasitesine sahip olan görevlidir (Grunska, 1999). Futbol hakemliği, tüm oyun ve spor dallarına göre, birçok yönden en zor ve en popüler olanıdır. Futbol oyununun dinamikliği, ekonomisi, izleyici kitlesi, yarattığı haz (seyir zevki), fanatizm unsurları, medya ilgisi, kuralları, hızı gibi özellikleri bu oyunun yönetim sorumluluğunu üstlenen hakemi diğer tüm branşlardan ayrı bir konuma taşımaktadır. Ekonomik boyutuyla birlikte futbol oyununa olan ilgideki artış sebebiyle futbol sektörü hızlı bir gelişim göstermekte ve futbol hakemliği de bundan etkilenmektedir. Gerek hakemlerin maçlardaki performansları üzerine yapılan televizyon programları, gerek ulusal ve uluslararası hakem komitelerinin elit hakem yetiştirmek için harcadığı kaynaklar, geliştirdiği programlar ve gerekse hakemlere ödenen ücretlerdeki büyük artışlar bu etkilere verilebilecek en belirgin örneklerdir.

Yakın zamanlara kadar hakemin bir maçta verdiği kararlarda %60 doğruluk oranı kabul görmekteyken günümüzde hakemlerden nerdeyse sıfır hata beklenmektedir. Hakemlerin en küçük hataları üzerine günlerce görsel ve yazılı medyada gündem oluşturulmakta ve programlar yapılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak hakemler üzerindeki baskı da her geçen gün artmaktadır. Yapılan hataları azaltmak ve futbolun marka değerini arttırmak amacıyla yeni teknolojik araç ve uygulamalar oyunun bir parçası haline gelmiştir. Bunlar; 2000 yılında kullanılmaya başlanan “*sinyal veren bayraklar*”, 2003 yılında kullanılmaya başlanan “*telsiz iletişim sistemi*”, 2009 yılında müsabakalarda görevlendirilmeye başlanan “*ilave yardımcı hakemler*”, 2012 yılında kullanılmaya başlanan “*gol çizgisi teknolojisi*” ve en son 2016 yılında uygulamaya geçilen “*video yardımcı hakemliği (VAR)*” sistemidir.

Futbol alanında yapılan bilimsel çalışmaların daha çok profesyonel futbolcuların müsabakalardaki aktivite profilleri ve fizyolojik durumları üzerine olmakla birlikte futbol hakemliği ile ilgili araştırmalar 1990 ile 2000’li yıllarda sonra belirginleşmeye başlamıştır. Bu dönemde araştırmacıların dikkati futbol hakemlerinin hareket ve fizyolojik durumlarına ve hakem eğitimine çekilmiştir (Helsen ve Bultynck, 2004; Samuel, 2015). 2010’lu yıllarından sonra ise özellikle elit seviyede futbol hakemlerinin daha çok fiziksel, psikolojik ve profesyonel yetkinliklerine yönelik çalışmalar önerilmiştir (Samuel, 2015). Son dönemdeki çalışmalarda da üst seviyede bir hakemin karakteristik özellikleri tanımlanmaya çalışılmaktadır (Ekmekçi, 2011). Üst seviye hakemlerden beklenen temel konular; eksiksiz kural bilgisi, üst düzey fiziksel performans, sahada iyi yer alma ve standart uygulamadır. Ancak futbolun geldiği noktada, artık hakemlerden bu konuların dışında psikososyal alanları içeren pek çok olguyu bilmesi ve uygulaması beklenmektedir. Bu kapsamda iyi bir hakemin özellikleri olarak; tutarlı ve uyumlu olmak, denge, kararlı olmak, dürüstlük, güvenilirlik ve motivasyon sayılmaktadır (Ekmekçi, 2011). Grunska’da (1999) etkili zaman yönetimi ve görseelliğe etki eden hakemlik stiline sahip olmanın iyi bir hakem özelliklerinden olduğunu vurgulamıştır.

Futbol hakemliğinin spor yönetimi alanının alt konularından biri olduğu yaklaşımdan hareketle; spor yönetimi alanında yapılan çalışmaların değerlendirmesi yapılmış olmakla birlikte doğrudan futbol hakemliğini hedef almış bir değerlendirmenin olmayışı bu çalışmanın ortaya çıkmasına etken olmuştur. Ayrıca Dünya’da ve Türkiye’de her geçen gün futbol hakemliğine olan ilginin artması ve popülerliği de bir başka etkendir. Futbol hakemliği ile ilgili olarak hangi

konularda çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirlemek ve araştırmacıların bu yöne ilgisini çekmek için bir içerik analizi çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Bu konuda daha sonra yapılacak çalışmalara yol göstermesi için araştırmada aşağıda ayrıntılandırılan sorulara cevap aranmıştır:

Türkiye adresli yazarların futbol hakemliği ile ilgili yayınladığı makalelerin;

- Konularına,
- Yıllara,
- Yazar sayılarına,
- Yazarlarının kurumlarına,
- Araştırma yöntem ve desenlerine,
- Veri toplama araçlarına,
- Örneklemelerine,
- Veri analiz yöntemlerine göre

dağılımları nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmanın yöntemi nitel, deseni durum çalışması olarak kurgulanmıştır. Futbol hakemliği ile ilgili makaleler incelenerek bu çalışmalardaki eğilimleri tespit etmeye yönelik içerik analizi yapılmıştır. Büyüköztürk ve ark. (2019) içerik analizini, belirli kurallara dayalı olarak yapılan kodlamalar ile bir metnin sözcüklerini daha küçük içerik kategorileri ile özetleyen sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlamaktadır. Bu yapısı ve sosyal bilimler alanında sıklıkla tercih edilmesi nedenleriyle bu çalışmada içerik analizi modeli kullanılmıştır.

Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini ULAKBİM ve Google Scholar veri tabanlarında Türkiye adresli yazarların futbol hakemliği ile ilgili yayınlanan makaleler oluşturmaktadır. Bu alanda 2020 yılına kadar yayınlanmış ve ULAKBİM ve Google Scholar veri tabanlarında erişime açık olan 92 makaleye ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler literatürde çeşitli alanlarda kullanılan ve “yayın sınıflama formu” olarak tanımlanan formdaki başlıklar esas alınarak oluşturulan Excel formatında oluşturulan tabloda toplanarak kategorize edilmiştir. Bu tabloda makalelerin tanımlayıcı bilgileri (konu, yıl, kurum, yazar sayısı) ile yöntemle yönelik bilgiler (yöntem, desen, veri toplama aracı, örneklem, veri analiz yöntemi) yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada ULAKBİM ve Google Scholar veri tabanlarında 2020 yılına kadar Türkiye adresli yazarların futbol hakemliği ile ilgili yayınlanan makaleler incelenerek on bir başlık altında analiz edilmiştir. İncelenen makaleler; konu, yıl, yazar sayısı ve kurumları, araştırma yöntem ve desenleri, veri toplama araçları, örneklemeleri ile veri analiz yöntemleri bazında sınıflandırılmıştır. İnceleme sırasında bazı makalelerin yöntemi, deseni, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri hakkında bilgiye rastlanmadığından bunlar için “belirtilmemiştir” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca makalelerin konuları kategorize edilirken ikinci bir uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu şekilde elde edilen veriler betimsel analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde kullanılarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

Türkiye adresli yazarların hazırladığı ULAKBİM ve Google Scholar veri tabanlarında 2020 yılına kadar yayınlanan futbol hakemliği ile ilgili 92 makalenin analiz sonuçları on bir başlıkta incelenmiştir.

Makalelerin konularına göre incelenmesi sonucunda (Tablo1) en çok “hakemlik ve sorunları” (n=20; %22), “karar verme” (n=13; %14), “fizyolojik özellikler” (n=12; %13) ve “mesleki doyum ve tükenmişlik” (n=10; %11) konularında makale yayınlandığı görülmektedir. “İletişim becerileri” (n=2; %2) ile “takım çalışması” (n=1; %1) en az çalışılan konular olmuştur.

Tablo 1. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin konularına göre dağılımı

Konular	f	%
Hakemlik ve sorunları	20	22
Karar verme	13	14
Fizyolojik özellikler	12	13
Mesleki doyum ve tükenmişlik	10	11
Performans ve fiziksel aktivite	8	9
Öz yeterlilik	5	6
Mobing/şiddet	4	4
Stress	4	4
Eğitim	3	3
Empati	3	3
Futbol paydaşları	3	3
İletişim becerileri	2	2
Takım çalışması	1	1
Diğer (sos.med., yaratıcılık, kültürel zekâ, yaşam doyumunu)	4	5
Toplam	92	100

Makalelerin yayınlandığı yıllara bakıldığında (Tablo 2), futbol hakemliği ile ilgili ilk makalelerin 1995 yılında yayınlandığı, 2010’lu yıllara kadar bu konuda çok az makale yayınlandığı, 2010-2015 yılları arasında makalelerin biraz artış gösterdiği ve 2016 yılından sonra fark edilir bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin yayımlandığı yıllara göre dağılımı

Yıllar	f	%
1995	2	2
1999	3	3
2000	3	3
2001	1	1
2003	1	1
2004	2	2
2005	2	2
2007	1	1
2008	2	2
2009	2	2
2010	4	4
2011	5	5
2012	4	4
2013	3	3
2014	7	8
2015	5	5
2016	11	12
2017	11	12
2018	12	13
2019	11	12
Toplam	92	100

Makalelerin yazar sayısına göre yapılan incelemede (Tablo 3), en çok üç yazarlı (n= 29; %32) ve iki yazarlı (n=28; %30) yayınların olduğu, daha sonra dört yazarlı (n=15; %16) ve tek yazarlı (n=13; %14) yayınların tercih edildiği, beş ve daha fazla yazarlı makalelerin az olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin yazar sayısına göre dağılımı

Yazar Sayısı	f	%
1 yazarlı	13	14
2 yazarlı	28	30
3 yazarlı	29	32
4 yazarlı	15	16
5 yazarlı	4	4
6 yazarlı	2	2
7 yazarlı	1	1
Toplam	92	100

Makale yazarlarının kurumlarına göre yapılan incelemede (Tablo 4) bazı makalelerin birden çok yazarlı olduğu dikkate alınarak kategorize edilmiştir. Kurumu üniversite olmayan yazarlar “serbest araştırmacı” olarak, yurt dışı bir üniversite görevli Türkiye adresli bir yazar da “diğer” olarak tanımlanmıştır. Buna göre bu konudaki makaleler en çok Marmara Ü. (n=7; %8), Muğla Sıtkı Koçman Ü. (n=6; %7), İstanbul Ü. (n=5; %6), serbest (n= 4; %5) ve Gazi Ü. (n=3; %4)’deki araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır.

Tablo 4. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin yazar kurumlarına göre dağılımı

Üniversiteler	f	%	Üniversiteler	f	%
Adnan Menderes Ü.	2	2	İstanbul Aydın Ü.	1	1
Ahi Evran Ü.	1	1	İstanbul Ü.	5	6
Akdeniz Ü.	1	1	İTÜ	1	1
Anadolu Ü.	1	1	K.Maraş Sütçü İmam Ü.	2	2
Ankara Ü.	1	1	Kafkas Ü.	1	1
Atatürk Ü.	2	2	Karabük Ü.	1	1
Bahkesir Ü.	2	2	Karamanoğlu Mehmet Bey Ü.	2	2
Başkent Ü.	1	1	Kocaeli Ü.	1	1
Bolu Abant İzzet Baysal Ü.	1	1	Marmara Ü.	7	8
Celal Bayar Ü.	1	1	Medipol Ü.	1	1
Çankaya Ü.	2	2	Mersin Ü.	1	1
Çukurova Ü.	1	1	Muğla Sıtkı Koçman Ü.	6	7
Diğer	1	1	Munzur Ü.	1	1
Dumlupınar Ü.	1	1	Mustafa Kemal Ü.	1	1
Ege Ü.	1	1	Niğde Ü.	1	1
Erciyes Ü.	1	1	Okan Ü.	1	1
Eskişehir Teknik Ü.	1	1	Ondokuz Mayıs Ü.	2	2
Fırat Ü.	2	2	Ömer Halisdemir Ü.	1	1
Gazi Ü.	3	4	Pamukkale Ü.	1	1
Gaziosmanpaşa Ü.	1	1	Sakarya Ü.	2	2
Gümüşhane Ü.	1	1	Selçuk Ü.	1	1
Hacetepe Ü.	1	1	Serbest araştırmacı	4	5
Haliç Ü.	1	1	Siirt Ü.	1	1
Hitit Ü.	1	1	Süleyman Demirel Ü.	1	1
Iğdır Ü.	2	2	Trakya Ü.	1	1
Işık Ü.	1	1	Uludağ Ü.	1	1
İnönü Ü.	1	1	Toplam	83	100

Makalelerin yöntem ve desenlerine göre yapılan incelemede (Tablo 5 ve Tablo 6), çalışmaların çok büyük oranda nicel olduğu (n=82; %89), gerek nitel (n=7; %8) gerekse karma (n=3; %3) araştırma yöntemlerine ilginin çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı

Araştırma Yöntemleri	f	%
Nicel	82	89%
Nitel	7	8%
Nicel/Nitel	3	3%
Toplam	92	100%

Bu çalışmalarda çok büyük oranda nicel araştırma yöntemlerinden tarama deseni (n=38; %41) tercih edilmiştir. Araştırmada desenin belirtilmediği büyük oranda (n=32; %35) makaleye rastlanılmıştır. Daha sonraki tercih deneysel desen (n=6; %7) olmuştur. Diğer araştırma desenlerine olan tercihin yaklaşık oranlarda (n=1-n=5; %1-%5) olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin araştırma desenlerine göre dağılımı

Araştırma Yöntemleri	Araştırma Desenleri	f	%
Nicel	Tarama	38	41
	Belirtilmemiş	32	35
	Deneysel	6	7
	Ölçek Geliştirme	5	5
	Korelasyon	1	1
	Durum Çalışması	3	3
Nitel	Olgubilim	2	2
	Belirtilmemiş	1	1
	Olgu Bilim	1	1
Nicel/Nitel	Karma	3	3
Toplam		92	100

Makalelerin veri toplama araçlarına göre yapılan incelemede (Tablo 7), çalışmalarda veri toplamak için büyük oranda ölçek (n=39; %42) ve anket (n=23; %25) kullanıldığı, daha sonra ise ölçüm araçlarının geldiği (n=17; %18) görülmektedir.

Tablo 7. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri Toplama Araçları	f	%
Ölçek	39	42
Anket	23	25
Ölçüm Araçları	17	18
Doküman	6	7
Görüşme	4	4
Diğer	3	3
Toplam	92	100

Makalelerin örneklem sayıları ve düzeylerine göre yapılan incelemede (Tablo 8 ve Tablo 9), en çok 1-50 arası (n= 25; %27) ve 51-100 arası (n=25; %27), daha sonra 101-150 arası (n=16; %17) ve 151-200 arası (n=11; %12) örneklem sayısının kullanıldığı görülmektedir. 201'den daha fazla örneklem sayısının az görüldüğü tespit edilmiştir. Örneklem sayısının belirtilmediği makaleler örneklemsiz ve diğer çalışmalardır.

Tablo 8. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin örneklem sayısına göre dağılımı

Örneklem Sayısı	f	%
1-50	25	27
51-100	25	27
101-150	16	17
151-200	11	12
201-300	4	4
301-400	5	5
401'den fazla	2	2
Belirtilmemiş	4	4
Toplam	92	100

Örneklemelerin düzeylerinde ise büyük oranda klasman hakemleri (n=51; %34), daha sonra yakın oranlarda il hakemleri (n=28; %19), üst klasman hakemleri ve bölgesel hakemler (n=24; %16) olarak görülmektedir. Önemli miktarda çalışmada ise (n=18; %12) örneklem düzeyi belirtilmemiştir. Aday hakemler ise en az tercih edilen örneklem düzeyi (n=4; %3) olmuştur.

Tablo 9. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin örneklem düzeyine göre dağılımı

Örneklem Düzeyi	f	%
Klasman Hakemleri	51	34
İl Hakemleri	28	19
Üst Klasman Hakemleri	25	17
Bölgesel Hakemler	24	16
Belirtilmemiş	18	12
Aday Hakemler	4	3
Toplam	150	100

*Hakem ve yrđc. hakemler bir arada belirtilmiştir.

Makalelerin örneklem yöntemlerine göre yapılan incelemede (Tablo 10), örnekleme belirtilmeyen çalışmanın en fazla kategorisinde olması (n=41; %45) dikkat çekici bir tespittir. Daha sonra rastgele/seçkisiz örneklem seçme yönteminin (n=24; %26), daha sonra amaca uygun (n=11; %12) ve kolayda (n=9; %10) örneklem yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Örneklemsiz makale (n=3; %3)'tür.

Tablo 10. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin örnekleme yöntemine göre dağılımı

Örneklem Seçme Yöntemi	f	%
Belirtilmemiş	41	45
Rastgele/seçkisiz	24	26
Amaca uygun	11	12
Kolayda	9	10
Evrenin tamamı	3	3
Örnekleme yok	3	3
Kasti örneklem	1	1
Toplam	92	100%

Makalelerin veri analiz yöntemlerine göre yapılan incelemede (Tablo 11), en çok ortalama/standart sapma (n=31; %24) ile frekans/yüzde (n=30; %23), daha sonra T-testi (n=19; %15)'nin kullanıldığı görülmektedir. En az kullanılan teknikler ise, faktör analizi, regresyon ve nitel betimsel analiz teknikler olmuştur (n=1; %1). İki makalede veri analizi kullanılmamıştır (n=2; %2).

Tablo 11. Hakemlik üzerine yazılan makalelerin veri analiz yöntemlerine göre dağılımı

Veri Analiz Yöntemleri	f	%
Ortalama/Standart Sapma	31	24
Frekans/Yüzde	30	23
T-testi	19	15
Anova	13	10
Nicel		
Korelasyon	12	9
Non-Parametrik Testler	10	8
Faktör Analizi	1	1
Regresyon	1	1
Diğer	4	3
Nitel		
İçerik Analizi	6	5
Betimsel Analiz	1	1
Yok		
Toplam	130	100

TARTIŞMA VE SONUÇ

En çok izlenen ve takip edilen spor branşı olan futbol sporunun hakemliği ile ilgili makalelerin sayılarında ve buna bağlı olarak konularında da son yıllarda artış gözlenmektedir. En çok çalışılan konu olan “hakemlik ve sorunları” (n=20); meslek yaklaşımıyla hakemlik hakkında bilgi vermesi ve bu mesleğin sorunlarını irdelemesi açısından beklenen bir sonuçtur. Aynı bakış açısı ile “mesleki doyum” ile ilgili makaleleri de (n=10) bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Elmas ve ark.'nın (2019) sporda sosyal alanlar makalelerini incelemesinde de “iş-yaşam doyum ve tükenmişlik” konulu çalışmaların öne çıktığını tespit etmiştir. Yine en çok çalışılan konulardan olan “karar verme” (n=13), iyi bir hakemde bulunması gereken özelliklerden (Ekmekçi, 2011; Guillén ve Feltz, 2011) biri olması ve devamlı geliştirilmesi gereken bir özellik olması (Grunska, 2011) nedeniyle nitelikli hakemliğe yol gösterici çalışmalar olarak değerlendirilebilir. En çok çalışılan diğer konulardan olan “fizyolojik özellikler” (n=12) ile “performans ve fiziksel aktivite” (n=8) üst seviye bir futbol hakeminin saha performansı açısından önemli konulardandır (Helsen ve Bultynck, 2004; Guillén ve Feltz, 2011). “Öz yeterlilik” (n=5), “mobing/şiddet” (n=4), “stres” (n=4), “eğitim” (n=3), “empati” (n=3), futbol paydaşları” (n=3) ve “iletişim becerileri” (n=2) konularındaki çalışmalar daha az tercih edilmiştir. Spor yönetimi alanındaki akademik çalışmaların incelenmesi sonucunda da benzer şekilde eğitim ve iletişim konularının diğer konulara nazaran daha az tercih edilen konular olmuştur (Yavuz ve ark. 2018). Birçok sporda olduğu gibi futbol hakemliğinde de çok önemli olan “takım çalışmasının” (Grunska, 2011; Schnyder ve Hossner, 2016) sadece bir makalede incelenmesi araştırmacıların henüz dikkatini çekmediğini düşündürmektedir.

Uluslararası literatürde futbol hakemliği konulu makaleler 1990’lı yıllara kadar çok az sayıda yer almakta, bu yıllardan sonra artış gözlenmektedir. Türkiye adresli yazarlar da ilk olarak 1995 yılında bu konuya ilgi göstermeye başlamış (Müniroğlu, 1995; Sunay, 1995) ancak 2015’li yıllara kadar bu konuda az sayıda makale yayınlanmıştır. 2016 yılından sonra fark edilir bir artış olduğu görülmektedir. Bu konuda benzer bir bulgu spor yönetimi alanında yapılan araştırmaların incelenmesinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma kapsamında yayınlanan makalelerin 2015 yılından sonra önemli bir artış gösterdiği tespit edilmiştir (Atalay, 2017). Ayrıca futbol hakemliği ile ilgili makalelerin bu yıllardan sonra artmasını Türkiye Futbol Federasyonunun 2015 yılında profesyonellik uygulaması başlatması ile ilişkilendirmek mümkündür. Profesyonel hakemlik uygulaması ile futbol hakemliğine olan ilginin artması beklenen bir sonuç olarak görülmektedir.

Yapılan analizde daha çok üç yazarlı (n= 29) ve iki yazarlı (n=28) çalışmaların tercih edildiği, beş ve daha fazla yazarlı çalışmaların da en az tercih edildiği görülmüştür. Spor yönetimi alanında yapılan araştırmaların incelemesinde de benzer şekilde iki ve üç yazarlı çalışmaların en çok tercih edildiği ve sadece bir beş yazarlı yayının olduğu tespit edilmiştir (Atalay, 2017). Birden fazla yazarlı makaleleri, yazarların işbirliği yaparak süreci kolaylaştırma ve akademik kariyerler kriterlerini sağlayabilme isteklerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Futbol hakemliği ile ilgili makaleler çok büyük bir çoğunlukla (78 yazar) üniversiteler bünyesindeki araştırmacılar tarafından yapılırken serbest araştırmacılar olarak nitelendirilen üniversite dışındaki araştırmacıların da alana katkı sağladığı (n=4) görülmektedir. Üniversite düzeyinde en çok Marmara Ü. (n=7), Muğla Sıtkı Koçman Ü. (n=6), İstanbul Ü. (n=5) ve Gazi Ü. (n=3)'deki araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır. Atalay (2017)'da benzer bir çalışmada incelediği 56 makaleden 36'sının Marmara, İstanbul, Gazi, Ankara, Fırat, Ardahan ve Gaziantep üniversitelerinden yayımlandığı tespit etmiştir.

Yapılan analiz sonucunda çok büyük oranda nicel araştırmaların (n=82) tercih edildiği, nitel (n=7) ve karma (n=3) araştırma yöntemlerine olan ilginin çok az olduğu görülmektedir. Bu bulguyu destekler şekilde, spor yönetimi alanındaki akademik çalışmalarda (tez, makale ve bildirimler) %70 nicel, %28 nitel ve %2 karma yaklaşım kullanıldığı tespit edilmiştir (Yavuz ve ark., 2018). Benzer şekilde Elmas ve ark. (2019)'da sporda sosyal alanlar makalelerinin araştırma yaklaşımlarının incelenmesinde, incelenen 400 makalenin %78'inde nicel araştırma yöntemleri, %13,2'sinde nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı tespit etmiştir. Yine spor yönetimi disiplini yapılan çalışmaların incelemesinde en fazla (%72.1) nicel araştırma yöntemine rastlanılmış, daha sonra nitel araştırma yöntemi (%22.3) ve karma araştırma yönteminin (%5,5) kullanıldığı görülmüştür (Biricik, 2020). Spor yönetimi bilimi ile ilgili yapılan benzer çalışmalar da çok büyük oranlarda nicel araştırmaların tercih edildiği görülmüştür (Bal ve Pepe, 2016; Tuncel, 2008; Yerlisu ve ark., 2018)

Futbol hakemliği ile ilgili makalelerde nitel araştırma yönteminin azlığı görülmekle birlikte bu konuda artış azalış ile ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır. Ancak uluslararası alanda spor psikoloji dergileri üzerine yapılan bir inceleme, 1990'lardan 2009'lu yıllara kadar yayınlanan nitel çalışmaların yüzdesinde yaklaşık %68'lik (%17,3'den %29'a) bir artış olduğunu göstermektedir (Culver ve ark., 2012).

Futbol hakemliği ile ilgili makalelerin desenlerine göre incelenmesinde çok büyük oranda nicel araştırma yöntemlerinden tarama deseninin kullanıldığı (n=38) görülmektedir. Elmas ve ark.'nın (2019) çalışması da bu bulguyu destekler yönde, tarama deseninin her dönemde en fazla tercih edildiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte desenin belirtilmediği makale sayısı da ihmal edilebilecek sayıların çok üzerindedir (n=32). Çalışmalarında benzer bulguya karşılaşılan Yerlisu ve ark. (2018) gibi Atalay'da (2017) bu durumu alanda durum tespiti yapmayı hedefleyen yayınların tercih edildiğini değerlendirmekle birlikte, sosyal, sağlık, eğitim bilimleri ile diğer alanlardaki bilimsel çalışmaların hangi araştırma yöntemi ile yürütüldüğüne dair bilgilerin eksiksiz olarak aktarıldığını tespit etmiştir.

DeneySEL desenli çalışmalarda az da olsa artış olduğu yönünde bulgular (Elmas ve ark., 2019) olmakla birlikte futbol hakemliği ile ilgili makalelerde az sayıda deneySEL desen kullanıldığı görülmektedir (n=6). Futbol hakemliği ile ilgili makalelerde diğer araştırma desenlerine olan tercih yaklaşık oranlarda (n=1-n=5) ve az sayıdadır.

Makalelerin veri toplama araçlarına göre yapılan incelemede (Tablo 7), spor bilimleri alanındaki diğer çalışmalarda (Atalay, 2017; Biricik, 2020; Elmas ve ark., 2019; Yavuz ve ark., 2018) olduğu gibi bu çalışmada da veri toplamak için büyük oranda ölçek (n=39) ve anket (n=23) kullanıldığı görülmüştür. Dikkate değer sayıda da ölçüm araçlarının (n=17) kullanılması, hakemlerin fizyolojik özellikleri (n=13) ile performans ve fiziksel aktivitelerine (n=9) yönelik önemli sayıda çalışmanın olması ile açıklanabilir. Bu kapsamda Culver ve ark. (2012) 2000 ile 2010 yılları arasında spor psikolojisi dergilerinde yayınlanan makalelerde görüşme tekniği ile yapılan çalışmaların bir önceki on yıla göre %78.1 oranında arttığını tespit etmiştir. Ulusal adresli yazarlar tarafından yapılan futbol hakemliği ile ilgili çalışmalarda görüşme tekniğinin çok az sayıda (n=4) kullanılmış olduğu görülmektedir. Görüşme tekniği ile yapılan çalışmaların azlığı gerek ilgili kurumlardan izin alma gerekse çalışmaya özgü örnekleme ulaşmanın zorluğu ile açıklansa da Culver ve ark.'nın (2012) bulgularına göre bu konunun alana özgü bir eksikliği olarak görmek mümkündür.

Makalelerin örneklem yöntemlerine göre yapılan incelemede; Atalay'ın (2017) Türkiye'de spor yönetimi araştırmalarındaki eğilimler adlı çalışmasına çok benzer şekilde çok sayıda çalışmada (n=41) hangi örnekleme yönteminin kullanıldığına dair bir bilgiye rastlanılmadığı ve daha sonra rastgele/seçkisiz örneklem seçme yönteminin (n=24) kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yine çalışmalarında; farklı alan ve disiplinlerdeki yayınlarda örnekleme yöntemine ilişkin bilgilerin verildiği vurgulanmaktadır (Atalay, 2017). Amaca uygun (n=11) ve kolayda (n=9) örneklem yöntemlerinin de önemli sayıda kullanıldığı görülmekle birlikte bu bulgular Yavuz ve ark.'nın (2018) bulguları ile benzer yöndedir.

Araştırmada makalelerin örneklem sayılarına göre; en çok 1-50 arası (n= 25) ile 51-100 arası (n=25) örneklem sayısının kullanıldığı, örneklem düzeylerine göre ise büyük oranda klasman hakemleri (n=51) tercih edildiği görülmektedir. Daha çok batı illerinde olmak üzere Türkiye hemen hemen her ilde ve bölgede belirli oranlarda ve sayılarda futbol hakemine ulaşmak mümkündür. Klasman hakemi sayısı açısından da aynı şekilde bir dağılım söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında araştırmacılar açısından 100 kişiye kadar oluşan bir örneklem sayısına ve klasman, bölgesel ve il hakemine ulaşmak nispeten daha kolay ve mümkündür. Üst klasman hakemleri için aynı değerlendirmeyi yapmak daha zor olacaktır. İllere ve bölgelere göre homojen bir dağılım göstermemesi ve ayrıca üst klasman hakemlerine ulaşmanın ve gerekli izinlerin zorluğu araştırmacıları bu seviyedeki hakemleri örnekleme dahil etmelerini zorlaştırdığı değerlendirilmektedir.

Futbol hakemliği konulu makalelerde veri analiz yöntemi olarak en çok betimsel analiz yöntemlerinden olan ortalama/standart sapma (n=31) ile frekans/yüzdenin (n=30) kullanıldığı görülmektedir. Bu alandaki benzer çalışmalarda da aynı sonucu destekleyen bulgular tespit edilmiştir (Atalay, 2017; Biricik, 2020). Betimsel analiz yöntemlerinden sonra daha çok T-testi (n=19), Anova (n=13), Korelasyon (n=12) ve Non-parametrik testlerin (n=10) kullanılmasını, spor hakemliği ile ilgili konuların betimlenmesi, grupların karşılaştırılması ve ilişkilerin incelenmesi ile açıklayabiliriz. Alandaki diğer bulgular da aynı yöndedir (Atalay, 2017; Bal ve Pepe, 2016; Biricik, 2020). En az kullanılan teknikler ise, faktör analizi, regresyon ve nitel betimsel analiz teknikler olmuştur (n=1). Bu sonucun nitel araştırmalara gösterilen az ilgiden kaynakladığını ifade edebiliriz.

Bu çalışmada; özellikle araştırma yöntem ve desenleri ile veri toplama teknikleri ve analiz yöntemleriyle elde edilen sonuçların, Yavuz ve ark.'nın (2018) spor yönetimi alanında yapılan çalışmalarda birbiriyle benzerlik vurgusu tespiti ile örtüştüğü görülmektedir. Alandaki çalışmaların özgünlüğüne yönelik eleştirilerin futbol hakemliği ile ilgili yapılan çalışmalar için

de geçerli olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla beraber Atalay (2017) ve Tuncel'in (2008) çalışmalarında da alana yönelik metodolojik eleştirileri destekler yönde bulguya (araştırma deseni belirtilmeyen n=32) rastlanmıştır.

2016 yılından sonra pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de futbolun önemli bir unsuru olan Video Yardımcı Hakem (VAR) uygulaması ile ilgili bir çalışmaya rastlanılmamıştır¹. Bu sonucun; VAR sisteminin tüm paydaşları için bir anlaşılma ve içselleştirilme safahasında olması, ayrıca VAR uygulamalarının ve sonuçlarının halen izlenmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Ekip olarak yönetilen bir çok spor dalında olduğu gibi futbol hakemliğinde de başarı için takım çalışmasının önemi tartışılmaz bir unsurdur. Maçı yönetmek için atanan hakem ile birlikte en az iki yrd. hakem, bir 4. Hakem ve üst liglerde VAR ve AVAR hakemleri maçın hakemine yardımcı olmak üzere görevlendirilmektedir. Müsabakanın futbol oyun kurallarına göre başarılı ve adaletli bir şekilde yönetilmesi için iyi bir takım çalışması gerekir (IFAB, 2020). Bu önemli unsur üzerinde sadece Satman'a (2016) ait bir çalışma olması alanda önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Futbol hakemliği ile ilgili yapılacak araştırmalara yol göstermesi açısından araştırmacılara;

- Başarılı hakem kriterleri,
- Takım çalışması,
- Profesyonel hakemlik ve
- VAR sistemi ile ilgili konulara yönelmek,

ayrıca,

- Nitel araştırmanın daha çok tercih edilmesi,
- Veri toplama teknikleri ile veri analizinde farklı yöntemlerin kullanılması önerilmektedir.

Bu çalışma ile Türkiye adresli yazarların futbol hakemliği ile ilgili çalışmalarını incelenerek bu alandaki ulusal literatür özetlenmiştir. Elde edilen sonuçlar ışığında ileride yapılacak çalışmalar için henüz az çalışılan ancak futbol hakemliği için önemli olduğu değerlendirilen konulara dikkat çekilmiştir. Bu çalışmadaki önerilerin değerlendirilmesi ile futbol hakemliği çalışmalarına konu ve metodolojik olarak katkı sağlanacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

Atalay, A. (2017). Türkiye'de spor yönetimi araştırmalarındaki eğilimler: Bir içerik analizi. *Journal of Turkish Studies*, 12(29), 107–128.

Bal, H., Pepe, K. (2016). Türkiye'de spor bilimleri derneği tarafından düzenlenen uluslararası spor bilimleri kongrelerinde sunulan bildirilerin içerik analizi açısından incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 443-452.

Biricik, Y. S. (2020). Türkiye'de spor yönetimi disiplininde yapılmış olan tezlerin içerik analizi. *Ekev Akademi Dergisi*, 24(81), 523–538.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi

Culver, D. M., Gilbert, W., Sparkes, A. (2012). Qualitative research in sport psychology journals: The next decade

¹ Bu çalışmanın sınırlandığı 1995-2020 yılları arasındanki zaman diliminde VAR konulu bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak 2020 yılı itibariyle bu konuda çalışmalar görülmeye başlanmıştır.

2000-2009 and beyond. *The Sport Psychologist*, 26(2), 261–281. doi:10.1123/tsp.26.2.261

Deloitte. (2020). *Annual review of football finance*. <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/sports-business-group/articles/annual-review-of-football-finance.html> adresinden edinilmiştir.

Ekmekçi, R. (2011). İyi bir hakemin özellikleri. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*. 2(1), 01-05.

Elmas, S., Elmas, A. G., Aşçı, F. H. (2019). Sporda sosyal alanlar makalelerinin araştırma yaklaşımlarının incelenmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 30 (1), 39-52. doi:10.17644/sbd.372204

Futbol Oyun Kuralları Kitabı, 2020

Grunska, J., (1999). *Successful sports officiating*. Human Kinetics 1.

Grunska, J., (2011). Officiating Style. *Successful Sports Officiating*. USA: American Sports Education Program, 39-42.

Guillén, F., Feltz, D. L. (2011). A conceptual model of referee efficacy. *Frontiers in Psychology*, 2, 25. doi:10.3389/fpsyg.2011.00025

Helsen, W., Bultynck, J. B. (2004). Physical and perceptual-cognitive demands of top-class refereeing in association football. *Journal of sports sciences*, 22(2), 179–189. doi:10.1080/02640410310001641502

Hamil, S., Chadvik, S. (2010). *Managing Football*. Routledge.

IFAB, (2020). Futbol Oyun Kuralları Kitapçığı, <https://www.theifab.com/laws> adresinden edinilmiştir.

Müniroğlu, S. (1995). Ankara'daki klasman futbol hakemlerinin eğitimi. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1(1), 22-24.

Samuel, R. D. (2015). A psychological preparation framework for elite soccer referees: a practitioner's perspective. *Journal of Sport Psychology in Action*, 6(3). doi:10.1080/21520704.2015.1065938

Satman, M. C. (2016). An investigation of the motivation, collaboration and satisfaction levels related to teamwork of Turkish football referees. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 1644-1650.

Schnyder, U., Hossner, E. J. (2016). Psychological issues in football officiating: An interview study with top-level referees. *Current Issues in Sport Science*, 1, 1-14. doi: 10.15203/CISS_2016.004

Sunay, H. (1995). Ankara bölgesi futbol hakemlerinin hakemliğe yönelmelerine etki eden motivasyonel etkenler üzerine bir araştırma. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(2), 18–23.

Tuncel, S. (2008). Uluslararası yayınlarda nitelik: bazı spor bilimleri dergilerine Türkiye'den gönderilen araştırmaların niteliği. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VI(3), 125–127.

Yavuz, Y., Mirzeoğlu, N., Kaymakçı, Y. (2018). Türkiye'de spor yönetimi alanında yapılan akademik çalışmaların analizi. *Journal of Global Sport and Education Research*, 1 (1), 47-63.

Yerlisu, T. L., Köse, E., Günbayı, İ. (2018). Türkiye'de yapılan rekreasyonun araştırmaları: Sistemik bir derleme. *Spor Bilimleri Dergisi*, 29(2), 87-104.